

Poltava regional district council's educational and humanitarian projects

This article is about Poltava Regional District Council's activities on the system of measures in educational and humanitarian area organization and coordination. First of all these measures envisaged Ukrainian rural economy productivity and national prosperity growth. Virtually District Council officials established vocational technical education, which created conditions in rural community for the new social layer emergence. Special attention is payed to the forms of Regional District Council's educational outreach activity.

Key words: *Poltava Regional District Council, 1864 District Council reform, self-administration, handicraft production, District Council Vocational School, District Council vocational workshop.*

Ольга Баковецька
д.і.н., МНУ імені
В. О. Сухомлинського
olgabak@meta.ua

СУЧАСНИЙ СТАН РОЗРОБКИ ІСТОРІЇ РИМО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ ХІХ ст. В УКРАЇНІ НА МАТЕРІАЛАХ ДИСЕРТАЦІЙНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

В статті висвітлено основні проблеми, над якими працюють сучасні українські науковці в контексті історії Римо-католицької церкви України ХІХ століття. Проаналізовано рівень дослідження ключових тематичних напрямів дисертаційних досліджень, визначені питання, які потребують подальшої розробки.

Ключові слова: *Римо-католицька церква, історія релігії, історіографія, дисертація, дослідження.*

По сьогоднішній день в історичній науці спалахують гострі дискусії навколо різних питань, пов'язаних з історією католицької конфесії та міжконфесійних відносин, які залежать від ступеня об'єктивної обізнаності суспільства. Поштовх, викликаний демократизацією суспільства до подальшого вивчення проблем історії Католицької церкви та рівня її впливу на суспільно-політичний розвиток, ще раз переконує в актуальності аргументованих, незаангажованих досліджень, необхідності підтримки пошукових і наукових проєктів з боку держави.

Серед дисертаційних досліджень періоду незалежної України, що присвячені історії релігії, зокрема, розвитку Римо-католицької церкви, можна виділити роботи І. Шостак [1], Е. Зваричука [2], О. Буравського [3]. Зазначені праці розкривають питання, пов'язані з роллю Римо-католицької церкви в громадсько-політичному русі Правобережної України у ХVІІІ-ХІХ століттях, соціально-економічним розвитком конфесії і культурно-освітньою діяльністю. Дослідження життєдіяльності Католицької церкви нерідко обмежуються кордонами окремого регіону України: землями Волині, Київщини, Поділля. Значна зацікавленість даними територіями пояснюється тим, що ці культурно-історичні області України виділяються серед інших більшою кількістю вірян, що сповідували католицизм, а також панівним становищем польського населення, яке зберігалось аж до початку ХХ століття.

У 2004 році в Національному університеті «Острозька академія» захищено дисертацію за темою «Луцько-Житомирська дієцезія наприкінці XVIII – у першій половині XIX століття» [1]. Автор роботи, Інна Шостак, провела комплексне дослідження процесів, пов'язаних із становленням Луцько-Житомирської дієцезії та організації її управління. Значну увагу в дисертації приділено визначенню ролі римо-католицького духовенства у суспільно-економічному житті Волині. Окремим питанням, що дістало висвітлення в дисертації І. Шостак, став статус церковних маєтків в українських землях та економічне життя Римо-католицької церкви. На жаль, автор не достатньо мірою розкрила культурно-освітній аспект життєдіяльності Луцько-Житомирської дієцезії, який становить важливу складову суспільного розвитку. Але, це не зменшує значення роботи, її наукового характеру.

Значну цінність становить дисертація Едуарда Зваричука «Римо-католицька церква на Поділлі кінця XVIII – початку XX ст. економічний, суспільний та культурний аспекти». Автору вперше в українській історіографії вдалося здійснити комплексне історичне дослідження діяльності римо-католицької конфесії на Поділлі. На основі введених до наукового обігу джерел Е. Зваричук дійшов висновків, що «незважаючи на політику дискримінації, русифікації з боку правлячого на той час режиму щодо РКЦ на Поділлі, з кінця XVIII - початку XX ст. у цьому регіоні зберігались її організаційна цілісність і єдність, тенденція до зростання та впровадження в життя духовних, громадських, культурно-просвітницьких засад, існувала розгалужена система католицьких громад, благодійних релігійних об'єднань та товариств» [2, с. 15].

Серед дисертаційних досліджень останніх років виділяється робота Олександра Буравського «Інституалізаційні процеси в Римо-католицькій церкві на Правобережній Україні (кінець XVIII – поч. XX ст.)» [3]. Основним завданням, яке перед собою поставив автор, стало прагнення висвітлити політику російського самодержавства щодо Римо-католицької церкви, в контексті «імперських сентенцій про «віротерпимість руського народу», «історичну спільність великоросів і малоросів», яким загрожувало «латинське католицтво» і «спольщене уніатство». «Царизм і російське православ'я, спільно діючи в ідеологічному трикутнику «православ'я – самодержавство – народність» здійснювало інституалізаційно-конфесійні трансформації на Правобережній Україні шляхом суцільного навернення людності до Російської Православної церкви» [3, с. 1]. Кризь приз-

му зазначених сентенцій, автор дослідив соціально-економічні, громадсько-політичні та культурно-освітні процеси в Римо-католицькій церкві, що відбувалися в двох різних періодах, які охоплюють період з кінця XVIII до початку XIX століття і з другої половини XIX до початку XX століття. В результаті дослідження О. Буравському вдалося не тільки розкрити тему, а й сформуванати власний підхід до найбільш неоднозначних питань досліджуваної теми.

Заслуговує на окрему увагу дисертація Святослава Кияка «Український католицизм: генезис і проблеми ідентичності» [4]. Автор, на основі історичних джерел, визначив концепцію і сутність функціонального змісту католицизму в українських землях, у результаті чого він дійшов висновку, що «в українському католицизмі органічно поєднались надбання вселенської та помісно-національної християнської спадщини і церковної традиції» [4, с. 10]. Саме це дослідження дозволяє зрозуміти феномен «українського католицизму», що проявлявся через становлення закономірностей історичного розвитку цього самобутнього явища.

Також можна виділити групу досліджень, в яких, у контексті розвитку християнських конфесій, висвітлюється історія життєдіяльності Римо-католицької церкви окремих регіонів, зокрема Правобережної, Східної та Південної України. Насамперед, це роботи О. Кошеля [5], Ю. Хитровської [6], Б. Бойко [7].

Певну увагу процесам, що відбувалися в Римо-католицькій церкві на Уманщині, приділила в своєму дослідженні «Трансформація конфесійних осередків на Уманщині (1793-1917 рр.)» Ольга Скує [8]. Окрім широковживаних висновків, щодо становища Римо-католицької церкви в імперії, автор зробила свій власний внесок у справу. Зокрема, на основі аналізу етноконфесійного складу населення Уманщини, вона довела, що римо-католики регіону, всупереч незначному персональному складу, становили надзвичайно впливову в соціально-політичному плані групу населення.

У дисертації Лариси Моїсєнко «Християнські конфесії Донбасу (1880-1914 рр.)» [10], хоча і побіжно, але висвітлені окремі аспекти історії Римо-католицької церкви Приазов'я. Зокрема в дослідженні подається періодизація появи німецьких поселень у регіоні, соціальний склад Катеринославського та Бердянського деканатів, які належали до Тираспольської єпархії. На жаль, статистичні дані, що наводяться в роботі і стосуються кількості римо-католиків у регіоні, є вкрай обмеженими і не дозволяють відтворити в динаміці процеси, що відбувалися в римо-католицьких общинах

регіону. Крім того, при висвітленні історії католицької конфесії Донбасу, автор майже не використовувала архівні матеріали, що не дозволило повною мірою розкрити одне із завдань дослідження.

Частина дисертаційних робіт останніх років присвячена висвітленню окремих аспектів життєдіяльності Римо-католицької церкви. У 2007 році захищена дисертація за темою «Домініканські монастирі Волині кінця XVI – початку XIX ст.: інституційні засади соціосередовища та основні напрями діяльності» [11]. Автор роботи Наталя Сінкевич предметом свого дослідження обрала тринадцять домініканських чоловічих монастирів, які знаходились у межах Великої Волині. Особливу увагу автор приділила душпастирській благодійній та культурно-просвітній діяльності ченців домініканських монастирів. Роботу Наталі Сінкевич можна вважати базовою сучасній історіографії католицьких домініканських монастирів Волині.

Своє продовження тема отримала в дисертації Наталі Урсу «Сакральне мистецтво домініканського ордену на землях України (XVII – XIX ст.)» [12]. Дослідження Н. Урсу стало результатом складної десятирічної науково-пошукової роботи, в якій використані неопубліковані матеріали архівів Львівської архідієцезії в Кракові, Польської провінції домініканців у Краківському монастирі при костьолі св. Трійці, фондів Краківського національного музею Російського державного історичного архіву в Санкт-Петербурзі, Московського державного музею архітектури ім. Щусєва, Центрального державного історичного архіву в Києві, Центрального державного історичного архіву у Львові, Державних історичних архівів Житомирської та Хмельницької областей.

Історії діяльності духовних судів різних конфесій у Таврійській губернії, в період з кінця XIX і до початку XX століття, присвячене дисертаційне дослідження К. Ревіна [13]. Автор докладно висвітлює процес формування та діяльності судової системи Католицької церкви в окремо взятому регіоні.

Окрему групу дисертацій складають дослідження соціокультурної та культурно-просвітницької діяльності Римо-католицької церкви, яка, в тому числі, розглядається в контексті розвитку конфесійної освіти в цілому. Це роботи С. Ладивірової [14], О. Костюк [15], С. Іскри [16], О. Моцовкіної [17], С. Скрипнікової [18].

Також заслуговують на увагу дисертації Е. Бистрицької [19] (присвячена східній політиці Ватикану в контексті відносин між Святим Престолом та Російською імперією), С. Лучанина [20]

в контексті церковних реформ у Російській імперії висвітлюються особливості конфесійного життя в українських землях), О. Горбик [21] (досліджуються особливості архітектури провінційних католицьких барокових храмів на прикладі костьолів Київщини і Волині).

Проведений аналіз дисертаційних досліджень сучасних українських науковців доводить збереження актуальності подальшого вивчення історії Римо-католицької церкви в Україні. У зв'язку з цим слід окреслити наступні напрями перспективних досліджень: по-перше, подальша розробка регіональних аспектів, оскільки у ряді областей Південної та Східної України історія розвитку Католицької церкви та громади досліджена досить слабо. По-друге, важливим напрямком майбутніх історичних розвідок є вивчення внеску окремих персоналій Римо-католицької церкви і громади у розвиток суспільно-політичної, соціально-економічної та культурно-освітньої сфер суспільства. Третім напрямком наукових досліджень є вивчення архівних матеріалів, що зберігаються в закордонних архівах Росії, Білорусі, Польщі, Ватикану і мають безпосереднє відношення до історії Римо-католицької церкви в Україні. По-четверте, науковий інтерес становлять розробки порівняльного аналізу розвитку становища Римо-католицької церкви України, яка опинилась у межах Російської імперії та Австро-Угорщини з кінця XVIII століття.

Джерела та література

1. Шостак І. В. Луцько-Житомирська дієцезія наприкінці XVIII – у першій половині XIX століття: дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / І. В. Шостак. – Національний ун-т «Острозька академія». – Острог, 2004. – 214 с.
2. Зваричук Е. О. Римо-католицька церква на Поділлі кінця XVII – початку XX ст.: економічний, суспільний та культурний аспекти 2005 года: автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / Е. О. Зваричук. – Чернів. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. – Чернівці, 2005. – 20 с.
3. Буравський О. А. Інституалізаційні процеси в Римо-католицькій церкві на Правобережній Україні (кінець XVIII – поч. XX ст.): автореф. дис. ... д-ра наук: 09.00.11 / О. А. Буравський. – Інститут філософії ім. Григорія Сковороди, Національна акад. наук України. – К, 2013. – 40 с.
4. Кияк С. Р. Український католицизм: генезис і проблеми ідентичності: дис. ... д-ра філос. наук: 09.00.11 / С. Р. Кияк. – Прикарпатський нац. ун-т ім. Василя Стефаника. – Івано-Франківськ, 2006. – 446 с.

5. Кошель О. М. Краєзнавство, історія й культура Поділля у діяльності представників православної та римо-католицької конфесій XIX початку XX століття: дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / О. М. Кошель. – Чернівецький держ. ун-т ім. Юрія Федьковича. – Чернівці, 1999. – 203 с.
6. Хитровська Ю. В. Громадсько-політична позиція духовенства Правобережної України наприкінці XVIII – середини XIX століття (в контексті церковної політики самодержавства): дис. ... канд. іст. наук: 09.00.11 / Ю. В. Хитровська. – Київський нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2001. – 215 с.
7. Бойко Б. Є. Трансформаційні процеси в житті християнської конфесії на Волині періоду її перебування у складі Російської імперії (1793 – 1917): дис. ... канд. іст. наук: 09.00.11 / Б. Є. Бойко. – Інститут філософії ім. Г.С.Сковороди НАН України, Від-ня релігієзнавства. – К., 2009. – 225 с.
8. Скус О. В. Трансформація конфесійних осередків на Уманщині (1793-1917 рр.): дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / О. В. Скус. – Уманський держ. пед. ун-т ім. Павла Тичини. – Умань, 2008. – 255 с.
9. Хитровська Ю. В. Християнські конфесії Правобережної України у суспільно-політичних процесах регіону (кінець XVIII – початок XX ст.): дис. ... д-ра іст. наук: 07.00.01 / Ю. В. Хитровська. – Нац. технічний ун-т. України «Київський політехнічний ін.-т». – К., 2012. – 482 с.
10. Моїсєєнко Л. М. Християнські конфесії Донбасу (1880 – 1914 р.): дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / Л. М. Моїсєєнко. – Донецький нац. ун-т. – Донецьк, 2009. – 336 с.
11. Сінкевич Н. О. Домініканські монастирі Волині кінця XVII – початку XIX ст.: інституційні засади, соціосередовище та основні напрями діяльності: дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / Н. О. Сінкевич. – Київський нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2007. – 340 с.
12. Урсу Н. О. Сакральне мистецтво домініканського ордену на землях України (XVII – XIX ст.): автореф. дис. ... д-ра мистецтвознавства: 26.00.05 / Н. О. Урсу. – Кам'янець-Подільський нац. ун-т ім. Івана Огієнка. – Кам'янець-Подільський, 2008. – 497 с.
13. Ревін К. І. Формування та діяльність духовних судів у Таврійській губернії (кінець XVIII – початок XX ст.): автореф. дис. ... канд. пед. наук: 12.00.01 / К. І. Ревін. – Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна». – К., 2012. – 20 с.
14. Ладывирова С. Социальная доктрина католической церкви в контексте теоретического обоснования прав человека: дис. ... канд. филос. наук: 09.00.06 / С. Ладывирова. – АН Украины, ин-т философии. – К., 1994. – 149 с.
15. Костюк О. Ю. Становлення та розвиток релігійної освіти на Волині (XIX – поч. XX ст.): дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / О. Ю. Костюк. – Нац. ун-т «Острозька академія». – Острог, 2007. – 284 с.
16. Іскра С. І. Соціокультурна діяльність римо-католицької церкви у контексті духовної культури Поділля: дис. ... канд. мистецтвознавства: 26.00.01 / С. І. Іскра. – Вінницький держ. пед. ун-т ім. М. Коцюбинського. – Вінниця, 2010. – 208 с.
17. Моцовкіна О. В. Розвиток конфесійних навчальних закладів Криму в XIX – першій половині XX століття: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / О. В. Моцовкіна. – Південноукраїнський нац. пед. ун-т ім. К.Д.Ушинського. – Одеса, 2011. – 19 с.
18. Скрипнікова С. В. Освітньо-виховний аспект соціальної доктрини католицької церкви: структура, зміст, особливості реалізації: автореф. дис. ... канд. іст. наук: 09.00.11 / С. В. Скрипнікова. – Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова. – К., 2012. – 16 с.
19. Бистрицька Є. В. Східна політика Ватикану в контексті відносин Святого Престолу з Росією та СРСР (1879 – 1964 рр.): автореф. дис. ... д-ра іст. наук: 09.00.11 / Є. В. Бистрицька. – Інститут філософії ім. Григорія Сковороди, Національна акад. наук України. – К., 2009. – 40 с.
20. Лучанин С. М. Церковна реформа в Російській імперії та її вплив на релігійне життя в Україні (XVIII – поч. XX ст.): автореф. дис. ... канд. іст. наук: 09.00.11 / С. М. Лучанин. – Нац. ун-т «Острозька академія». – Острог, 2013. – 20 с.
21. Горбик О. О. Стильові риси архітектури провінційного католицького барокового храму (на прикладі костелів Київщини і Волині): дис. ... канд. архіт.: 18.00.01 / О. О. Горбик. – Київський національний ун-т будівництва та архітектури. – К., 2003. – 273 с.

Ольга Баковецкая

*Современное состояние исследований истории
Римо-католической церкви XIX столетия в Украине
на материалах диссертационных работ*

В статье освещены основные проблемы, над которыми работают современные украинские ученые в контексте истории Римо-католической церкви XIX столетия. Проанализировано уровень исследования ключевых тематических направлений диссертационных работ, определены вопросы, которые требуют дальнейших разработок.

Ключевые слова: Римо-католическая церковь, история религии, историография, диссертация, исследования.